R. Kern

Dedemit. (Met naschrift van Th. Pigeaud)

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 117 (1961), no: 3, Leiden, 386-387

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

DEDEMIT.*) In de afdeling Patjitan (Zuid-Madiun) grenzende aan de residentie Surakarta bestond een halve eeuw geleden in enige desa's in het Zuid-Oosten van het toenmalige district Pringku, thans Punung geheten, de openbare verering van een *q̣ēdēmit*. In het huis van het dorpshoofd was aan den achterwand een vertrek ingericht, van voren open, uitzien op het middenvertrek; het was bestemd voor den *q̣ēdēmit*. Het huis binnentredende had men er, ietwat naar links, het gezicht op. Daar lagen een bultzak met hoofdkussen en rolkussen, in minder dan normale afmetingen, dit was het rustbed van den *q̣ēdēmit*. Aan het voeteneinde stond een spijsoffer met een lampje en een miniatuur koelkruid, zelfs een miniatuur opiumpijp onthrak niet, zij lag aan het hoofdeneinde, wat inderdaad haar plaats was. Een offer was doorlopend aanwezig; het werd regelmatig vernieuwd, de vrouw van den *bēkēl* — de naam van het dorpshoofd in deze streken — was met de zorg hiervoor belast.

Het was geen voorouderverering; de voorouders heten *luluhur* en de geest die hier vereerd werd was, als gezegd, *q̣ēdēmit*. Het Jav. wb. geeft s.v. *q̣ēmit* als verklaring: verborgen, moeilijk te ontdekken; *q̣ēdēmit*, onzichtbare geest, die ergens huist; Fig.: *q̣ēmit(an)*, het verborgene, geheim; (*q̣ē*)*q̣ēmit*, geest (buitenmenselijk wezen, inz. op één plek thuisbehorende); O-Jav. *maq̣ēmit*, verborgen, fijn; v. d. T. *dalan q̣ēmit*, heimelijk. De geest die hier vereerd werd, was de eigenaar van den grond. 't Is in Indonesië een zeer verbreide mening dat de grond aan de aardgeesten behoort. De grond met alles wat daarop van nature gegroeid is, is van hen. Veelal sluit dit recht ook het wild in. Waarschijnlijk is dat altijd het geval en is het slechts een onwillekeurig verzuim der berichtgevers als het wild niet genoemd wordt. Alles wat boven van de betekenis van *q̣ēdēmit* gezegd werd is op hen toepasselijk, alleen moet er aan toegevoegd worden dat zij eigenaren van den grond zijn. De Sundanezen vereren hen ook, maar in de Preanger doet ieder dat voor zich, 't is geen plicht der gemeenschap. Dit is historisch te verklaren. De desa had bij de Sundanezen oorspronkelijk geen staatsrechtelijk karakter. Zij is begonnen als een conglomeraat van buurtschappen die door de overheid onder één hoofd werden gesteld, een *lurah* (in Oost Preanger *kuwu*), door haar aangevoerd. Omstreeks 1860 was zelfs de naam *desa* nog onbekend. Allengs is zo'n *kalurahan* tot een staatsrechtelijke eenheid uitgegroeid¹⁾. Nu nog noemt men vaak *desa* de kampong waar het dorpshoofd woont. De buurtschap heet *lēm̄bur*, ook een alleenstaande boerenhoeve heet *lēm̄bur*. De Sundanese landman nu legt zijn offer in een struik of hangt het aan een boom bij zijn huis voor nu *boga* of gewoonlijk, met een hoog woord, nu *kagungan*, den eigenaar, versta: van den grond waarop hij woont en bouwt.

Wanneer men van Patjitan langs den groten weg naar het Noorden reed, kon men op verschillende punten offerspijzen in mandjes zien hangen aan de struiken op den berm van den weg. De mandjes hadden een bepaald model, zij waren rond en plat met een opengewerkten rand van jong klapperblad vervaardigd. Zij heetten *pandjang ilang*. Blijkbaar zijn zij ook elders bekend, het Jav. wb. vermeldt s.v. *pandjang*, p. *ilang*, een van jonge klāpā bladen gevlochten *pandjang* (soort schotel). Wij hebben destijds verzuimd na te gaan voor wie de offers bestemd waren; naar alle waarschijnlijkheid waren zij hier opgehangen voor de grondgeesten in het algemeen. 't Is met dezen namelijk zo gesteld dat zij het den mensen niet al te

*) Deze korte mededeling van wijlen de Heer Kern berustte sinds jaren in het archief der redactie, zij wordt thans geplaatst, voorzien van een naschrift van Dr. Pigeaud.

¹⁾ van Marle, Beschrijving eener kaloerahan in het Noorden van Tjiandjoer, Bijdr. Kon. Inst. 2, IV, 1 e.v. (1862).

moeilijk maken. Zij gedogen dat de mens een stuk grond ontgint en bebouwt mits hun eigendomsrecht door middel van offers op zijn tijd wordt erkend.

't Bijzondere in Pringkuku was nu dat hier de verering uitging van de gemeenschap en een doorlopend karakter had. Op den *békél* rustte de plicht den *dëdëmit*-dienst in zijn woning te verzorgen en zijn echtgenote was, ook weer ambtshalve, verplicht het vertrek in orde te houden en de offers te verzorgen. Men mag daaruit afleiden dat deze *dëdëmit* de eigenaar was van het gehele dorpsgebied.

Wij hebben in de Preanger een huis bewoond, een Gouvernementswoning op Gouvernementsgrond. Dat woord zei de bevolking natuurlijk niets. Er was enige onrust onder de bedienden toen ik er in trok. 't Bleek dat de grondgeest verlangde dat er éénmaal per week op een vasten dag een godsdienstige maaltijd werd gehouden (al of niet uitgesproken, ook aan hem opgedragen). Toen dat geschiedde was iedereen opgelucht. Niemand stelde zich de vraag hoe dat zo gekomen was; 't was zo en dus moest het geschieden.

R. A. KERN

NASCHRIFT. Het distrikt Punung, Patjitan, bevat verscheidene plekken van verering van chthonische machten. Dit staat vermoedelijk in verband met de daar gevonden druipsteen-grotten. De guwa (grot) Kalak (*kalak* is een boom, *Mitrephora*) zou de laatste woonplaats zijn van den laatsten Bra Widjaja, wiens plan, daar een kraton te stichten, nadat hij uit Madjapahit verdreven was, door sunan Kali Djaga vrijdeld werd. De vorst zou na zijn dood begraven zijn in de desa Kalak; zijn beide handen, in een vrij grote waterpot (*gëñtong*) geborgen, liggen in de Sëtana (kraton) Gëñtong, een heilige plek op een uitstekende rots aan de zuidkust, die het voorkomen van een pot heeft, en geldt voor een van de *tumbals* van Java (bezweringsmiddelen, die de mensen tegen de boze geesten moeten beschermen).

Het is hier niet de plaats om diep in te gaan op deze overlevering. De grote betekenis van de Ratu Lara Kidul, de maagdelijke Vorstin van de Zuidzee, in het Javaanse volksgeloof is bekend genoeg. Verering van deze Zee- en Doodsgodin komt op talrijke plekken lang Java's zuidkust voor. Het lijkt waarschijnlijk dat wat de heer Kern in Punung gezien heeft vereringsplaatsen van de Vorstin waren. Ook uit andere distrikten zijn wel rustbedden binnenhuis (men denke aan de Zuid-Midden-Javaanse *krobongan* of *patanen*) gewijd aan hogere machten en met name aan de Njahi Kidul gemeld.

Leiden, december 1960.

TH. PIGEAUD

DE AUTEUR VAN DE HARSA-WIJAYA. Toen Prof. Berg de 'Kidung Harṣa-Wijaya, Middel-Javaansche Historische Roman', publiceerde in BKI 88/1-2, 1931, moest hij op p. 3 opmerken: 'Omtrent de tijd, waarin de Kidung Harsa-Wijaya vervaardigd kan zijn en omtrent den persoon van den schrijver tasten wij geheel in het duister. . . . Zoolang niet anders blijkt, mag aangenomen worden, dat het werk op Bali ontstaan is.'

Dezer dagen las ik het hs. van de Gëdong Kirtya (vroeger Kirtya Liefrinck-van der Tuuk) No. 273, Babad Sang Brahmana Catur, waarvan de auteur ook dadelijk als andere mogelijke titel opgeeft: *Brahmakulasargah*. Inderdaad vormt de afstamming der 4 voornaamste brahmanengeslachten het grootste deel (lëmpir 6-63) van dit geschrift.

In de eerste 5 lëmpirs staan brokken en flarden van het *Brahmaṇḍa-purāṇa*, nu gemakkelijk te identificeren door Prof. Gonda's uitgave in *Bibliotheca Javanica* 5/6. De auteur noemt in het begin van zijn geschrift als jaar van vervaardiging